

Mentale vooruitgang

Hoe vergroten we
de mentale kracht
van Nederland?

Kees Kraaijeveld
Simone Halink
Joep Verbugt

INKIJKEXEMPLAAR

Colofon

Mentale vooruitgang

Hoe vergroten we de mentale
kracht van Nederland?

Auteurs

Kees Kraaijeveld
Simone Halink
Joep Verbugt

Ontwerp

Leonie Lous
Ellen van Diek

Drukwerk

Wilco Printing & Binding

De Argumentenfabriek
2^e oplage, 1^e editie, februari 2022

© 2021

www.argumentenfabriek.nl

ISBN 978 94 93004 14 6
NUR 860

Inhoudsopgave

INKIJKEXEMPLAAR

Inleiding: Waarom denken over mentale vooruitgang?	5
1. De mentale doorbraak	13
2. Definities en denkgereedschap	35
3. De mentale staat van Nederland	59
4. De mentale kracht van organisaties	85
5. De mentale kracht van de samenleving	119
Hoe nu verder?	155
Kernbegrippen van de mentale vooruitgang	158
Register	159
Wat is de Denktank Mentale Vooruitgang?	164
Getuigenissen	166
Denktank en meedenkers	170
Werkwijze	171
Over de auteurs	172
Woorden van dank	173
Bronnen en verwijzingen	175

1. De mentale doorbraak

Om een beeld te schetsen van hoe de mentale vooruitgang van ons land eruit kan zien, kijken we in dit eerste hoofdstuk terug in de tijd, vanuit het jaar 2050.

Een terugblik uit 2050

Wanneer is het begonnen? Wat was het begin van de mentale doorbraak die zich in Nederland heeft voltrokken in de eerste helft van deze eeuw? Wanneer zijn we écht met elkaar gaan werken aan de mentale vooruitgang die we nu allemaal zo vanzelfsprekend vinden?

Terugkijkend vanuit 2050 is dat niet precies vast te stellen. Toch heeft de minister van Mentale Zaken in opdracht van alle inwoners van Nederland ons gevraagd een reconstructie te maken. Hoe komt het dat delegaties uit de hele wereld nu naar ons land komen om de fameuze Dutch Mindset te bestuderen? Hoe heeft Nederland deze mentale doorbraak voor elkaar gekregen? En waarom pas nu?

Terechte vragen. De doorbraak had heus al eerder kunnen plaatsvinden. De zorgen over de schadelijke effecten van de moderne samenleving op onze mentale gezondheid zijn zo oud als de moderne samenleving zelf.¹ Waarom we er zo lang niets aan hebben gedaan, is achteraf moeilijk te begrijpen. Wél kunnen we nu reconstrueren dat er aan de mentale doorbraak ten minste vier ideologische wendingen vooraf moesten gaan:

1. de wending in maatschappelijke voorkeuren, van materieel naar mentaal;
2. de wending in de psychologie, van negatief naar positief;
3. de wending in ons mensbeeld, van rationeel individualistisch naar feilbaar en collectivistisch; en
4. de wending in rolopvatting van de overheid, van marktmeester naar hoeder van publieke waarden.

We zullen hier eerst terugblikken op deze vier wendingen en vervolgens begrijpelijk maken hoe de mentale doorbraak hieruit kon voortkomen. We zullen laten zien waarom aspecten van mentale vooruitgang die we in 2050 allemaal zo vanzelfsprekend vinden dat vroeger helemaal niet waren.

Brede welvaart

De eerste wending betreft onze huidige opvatting van welvaart. Begin deze eeuw noemden ze deze nog nadrukkelijk 'brede welvaart'. Buiten de economie was dit toen nieuw. De belangrijkste parameters voor beleid waren op dat moment smalle economische indicatoren, zoals het nationaal inkomen. Hoewel economen vanaf de introductie van het bnp (bruto nationaal product) al ontevreden waren over de smalle invulling van welvaart, nam de kritiek toe met de ongekend snelle groei van de materiële welvaart na de Tweede Wereldoorlog.²

Opvallend waren de revolutionaire oproepen tot minder materialistisch en meer spiritueel leven in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw. Alles wat je nodig had, was liefde, klonk het hoopvol vanuit de hippiegemeenschap.³ En hoewel deze stelling te generalistisch bleek, ging het postmaterialistische verlangen niet meer weg.

'Alles wat je nodig had, was liefde, klonk het hoopvol vanuit de hippiegemeenschap.'

Geen wonder. Om ten volle mens te worden, hebben mensen meer nodig dan een huis, een auto, een ijskast en een smartphone. Voor ons is dit nu evident. Net als het feit dat de vooruitgang van een samenleving zich niet goed laat uitdrukken in een cijfer als het nationaal inkomen.⁴

Het is nu moeilijk voor te stellen, maar pas vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw gingen wetenschappers en beleidsmakers actief op zoek naar manieren om sociale en mentale vooruitgang meetbaar en evalueerbaar te maken, naast de toen gebruikelijke materialistische factoren.⁵

Economen als Richard Layard, Amartya Sen en Joseph Stiglitz moesten destijds praten als Brugman om het belang van het meten van brede welvaart onder de aandacht te brengen.⁶ Mede door hun inspanningen kwamen de Verenigde Naties in 1990 met de *Human Development Index*

en in 2012 met het *World Happiness Report*.⁷ Langzamerhand gingen geluk en mentaal welzijn ertoe doen.

Positieve psychologie

Ook in de psychologie. In de jaren zestig van de vorige eeuw waren het psychologen als Abraham Maslow die vanuit 'de humanistische psychologie' al de volle breedte van de menselijke behoeftes onderzochten.⁸ Het was ook Maslow die opriep de focus van de psychologie te verschuiven van ziek naar gezond.⁹

In onze eeuw was het de Amerikaanse psycholoog Martin Seligman die voor de koerswending zorgde.¹⁰ Seligman, zelf bekend geworden als depressieonderzoeker, werd de geestelijk vader van wat ze begin deze eeuw 'de positieve psychologie' noemden.

Voordat Seligman deze beweging startte, waren psychologen het overgrote deel van hun tijd bezig met bestuderen wat er allemaal niet goed ging op mentaal gebied. Dus: wat moet je doen als mensen kampen met problemen als depressie, angst en overspannenheid?

Tegenwoordig zijn psychologen vooral gericht op wat mensen mentaal sterker maakt. De vraag hoe ze mentaal kunnen floreren, is nu het belangrijkste onderzoeksterrein. De kennis die Seligman en zijn collega's hebben opgedaan via hun positief gerichte wetenschappelijk onderzoek tijdens de eerste dertig jaar van deze eeuw, is nu algemeen bekend.

Ons feilbare denken

De derde ideologische wending betrof ons zelfbeeld. Ook hiervoor moeten we terug naar de jaren zeventig van de vorige eeuw. Twee psychologen, Daniel Kahneman en Amos Tversky, zetten met hun originele onderzoek naar hoe mensen beslissingen nemen het toenmalige zelfbeeld danig op z'n kop.¹¹

Het heersende mensbeeld was toen, met de kennis van nu, nogal vooringenomen. Men zag de mens nog als een helder denkend individu dat, zich altijd bewust van zijn welbegrepen eigenbelang, rationele afwegingen maakt en zo tot individuele voorkeuren en keuzes komt.

Kahneman en Tversky maakten gehakt van deze opvatting. Zij lieten zien hoe feilbaar dat schijnbaar rationele denken is op individueel niveau. Ze ontdekten voor het eerst het bestaan van structurele denkfouten en biases, die wij nu allemaal op school al leren. Denk bijvoorbeeld aan de typisch menselijke neiging om meer aandacht te geven aan wat er verkeerd gaat dan aan wat er goed gaat (de negatieve bias) of aan de wijze waarop we ons in onze beslissingen laten beïnvloeden door wat er vers in ons geheugen zit (het beschikbaarheidseffect).¹²

Nu kennen we allemaal de denkfouten waardoor we geneigd zijn voortdurend ons eigenbelang verkeerd te begrijpen en steeds in dezelfde valkuilen te trappen. Destijds kwam de boodschap van Kahneman en Tversky hard aan. De menselijke feilbaarheid paste niet in het individualistische discours van eigen verantwoordelijkheid. Het heeft zeker dertig jaar geduurd voordat

bedrijven en overheden deze nieuwe rekening gingen houden met de menselijke inzichten van Kahneman en Tversky.

Maar toen dit inzicht eenmaal doordrongen konden we het niet meer negeren. De mens is als individu niet altijd goed in staat verstandige keuzes te maken. Onze morele intuïties schieten structureel tekort.¹³ Om niet van de rails te lopen, hebben we collectieve krachten nodig, zoals karaktervorming, cultuur en instituties. Dat is iets waarmee we nu als samenleving rekening houden. Destijds heeft deze nieuwe, tot bescheidenheid stemmende mensenkennis sterk bijgedragen aan de wens om met mentale vooruitgang aan de slag te gaan.

Publieke waarden

De vierde ideologische wending die achteraf bezien bepalend is geweest voor de mentale doorbraak betrof ook ons zelfbeeld en de bijbehorende rolopvatting, maar dan in de politiek.

Mede door de eenzijdige dominantie van materiële vooruitgang als maatschappelijk doel hadden politici en beleidsmakers begin deze eeuw een wat eenzijdig beeld van de samenleving.¹⁴ Kort en goed: elk individu heeft behoeften en voorkeuren en de samenleving ontstaat doordat individuen met elkaar op de markt transacties aangaan om deze behoeften zo goed mogelijk te bevredigen. Het idee was toen dat deze markttransacties de efficiëntste verdeling van middelen opleveren.¹⁵

In dit wereldbeeld was de rol van de overheid zo veel mogelijk beperkt tot het corrigeren van marktfalen, eventueel

2. Definities en denkgereedschap

Wat gaat er vooruit als we mentaal vooruitgaan? Met welk denkgereedschap kunnen we nadenken over mentale vooruitgang?

Wat gaat er eigenlijk vooruit als een mens, of een groep mensen, mentaal vooruitgang boekt? Dat is geen makkelijke vraag. Tweeduizend jaar wijsbegeerte, honderdvijftig jaar sociale wetenschappen en twintig jaar positieve psychologie hebben vele bruikbare begrippen en modellen opgeleverd. Daaruit willen we putten. En er praktisch denkgereedschap uit smeden dat we kunnen gebruiken om invulling te geven aan wat mentale vooruitgang kan betekenen voor onze moderne samenleving.

We gaan stap voor stap de begrippen definiëren en de modellen uit de doeken doen. Dit is daardoor een theoretisch hoofdstuk. Lezers die niet zitten te wachten op abstracte definitiekwesties, kunnen ervoor kiezen gelijk door te bladeren, naar de trendanalyse in hoofdstuk 3, of zelfs direct naar de oplossingsgerichte hoofdstukken 4 en 5. Lezers die wel geïnteresseerd zijn: van harte welkom. Het is razend interessante materie.

We zullen eerst stilstaan bij de termen 'mentaal' en 'vooruitgang'. Vervolgens bekijken we het begrip 'menselijk kapitaal' en definiëren we wat we verstaan onder mentale kracht op persoonlijk niveau en op groepsniveau. We behandelen hier ook de Ijsberg van de Mentale Vermogens.

Na deze begrippen introduceren we de Mentale Schijf van Vijf, de vier sociale niveaus van mentale kracht en de Doelenladder, als praktisch denkgereedschap waarmee we in de rest van dit boek gaan werken aan de mentale vooruitgang van ons land. We sluiten het hoofdstuk af met een korte samenvatting.

Mentaal

Om bij het begin te beginnen: wat bedoelen we eigenlijk met 'mentaal'? Wat is het verschil met 'geestelijk' of 'psychologisch'? Hoe zien onze 'mentale vermogens' eruit? Zijn het krachten? Of moeten we ze eerder opvatten als voorraden, kapitalen of hulpbronnen? Is het mentale per se iets persoonlijks? Of kunnen we ook zinnig spreken over sociale en zelfs maatschappelijke vormen van 'mentale kracht'?

Mentaal is afgeleid van 'mens', Latijn voor 'geest'. Denk maar aan de bekende uitdrukking 'Mens sana in corpore sano': een gezonde geest in een gezond lichaam. Hoewel lichaam en geest natuurlijk één zijn, kunnen we het 'mentale' en 'fysieke' conceptueel onderscheiden. Met het 'mentale' bedoelen we het niet-fysieke, het niet-materiële. Op persoonlijk vlak is 'mentale fitheid', conceptueel gezien, de andere kant van 'fysieke fitheid'. En in de samenleving is mentale voorspoed de niet-materiële tegenhanger van materiële voorspoed.

Uit welke elementen bestaat het menselijk kapitaal en hoe versterken die elkaar?

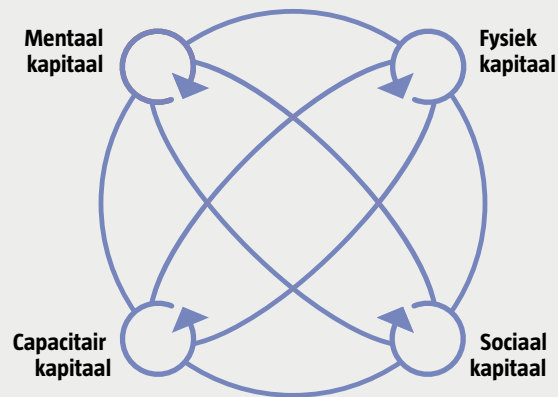

Abbildung 2.1
Menselijkkapitaalmodel

Denk bei mentalen Dingen an immaterielle Dinge wie Vorlieben (wir wollen Urlaub), Überzeugungen (Männer und Frauen sind gleich), Persönlichkeit (sie ist introvertiert), Gewohnheiten (wir sind um 9 Uhr auf der Arbeit), Verhaltensmuster (hilf mir, dann helfe ich dir), Normen (unter 18 kein Alkohol), Werte (Freiheit der Meinungsäußerung) und Traditionen (Sonntag, Feiertag).

Wir realisieren das meistens nicht, sondern diese mentalen Dinge bestimmen unser Leben. Manche sind effektiv. Sie tragen dazu bei, ein glücklicher, mehr beteiligter, sozialer, bedeutungsvoller und handlungsfähiger Mensch zu sein. Andere sind einfach nur schmerzhaft. Sie führen zu Unglück, antisozialen Verhalten, Zynismus, Demotivation, Stress und Angst.

Vorwärtsgang

Mentalen Vorwärtsgang haben wir in der Einführung schon als Ziel beschrieben.

zu immaterieller Fortschritt und zu einem glücklicheren, mehr beteiligten, sozialeren, bedeutungsvolleren und handlungsfähigeren Dasein. Vorwärtsgang bedeutet nach dem Buch 'es wird immer besser von einem Zustand'.¹ Mentaler Vorwärtsgang ist dann, wenn es immer besser wird mit unserer mentalen Verfassung. Wir definieren das hier als: das Wachstum der mentalen Kraft von Einzelpersonen, Familien, Organisationen und der Gemeinschaft.

Wie wir in materieller Hinsicht (ökonomisch, technologisch) inzwischen gewohnt sind, Vorwärtsgang zu planen, können wir das auch auf immaterielle Ebene anwenden. Und das beginnt ganz einfach, indem wir uns bewusst sind, dass wir es tun und es anerkennen.

Wir streben nach mentaler Vorwärtsgang, nicht aus einem naiven Vorwärtsgangsglauben, sondern weil wir wissen, dass die moderne Menschheit – teils befreit von beherrschenden

religiösen oder ideologischen Ketten – intrinsisch motiviert ist, Fortschritt zu machen.² Wir wollen vorankommen.

'Stillstand ist keine Option', sagt der britische Physiker David Deutsch in seiner Analyse der Wissensentwicklung seit der Aufklärung.³ Wir wollen uns selbst verbessern. Und um das zu erreichen, müssen wir unsere soziale Umgebung immateriell verbessern. Wir wollen in einer kollektiven Bewegung die mentale Kraft der Gemeinschaft als Ganzes vergrößern. Das mag etwas paradox klingen, aber mentaler Vorwärtsgang bedeutet, Bestreben nach Fortschritt ohne Rückschritt.⁴

Um Missverständnisse zu vermeiden: mit dem modernen Bestreben nach Fortschritt meinen wir nicht, dass die Entwicklung der Gemeinschaft, oder der persönlichen Lebensführung, immer in einer steilen Linie nach oben gehen muss. Oder dass es schnell gehen muss, oder dass es überhaupt keine Pause gibt.

Integriert. Rückschlag und Gegenangriff gehören zum Dasein. Ruhe ist eine Voraussetzung für (mentale) Entwicklung. Was wir wollen, ist, dass Menschen, Familien, Organisationen und die Gemeinschaft richtig lernen, mit Rückschlag und Gegenangriff umzugehen. Auch das gehört zum Bewusstsein und strukturellen Arbeiten an mentaler Vorwärtsgang.

Menselijk kapitaal

Für das Denken über mentalen Vorwärtsgang haben in den vergangenen Jahren viele nützliche theoretische Modelle entwickelt. Um das Denken über den allgemeinen Wohlstand der Gemeinschaft zu strukturieren, verwenden Soziologen dabei oft ökonomische Metaphern wie 'Kapitalen' oder

'Hilfsquellen'.⁵ In diesem Bild ist das menschliche Kapital als ein Geflecht von vier auf der Argumentationsfläche verlaufenen Jahren sehr häufig verwendet. Siehe Abbildung 2.1.⁶

Die Idee ist hier, dass jeder Mensch über 'menschliches Kapital' verfügt. Du kannst es viel haben, oder wenig. Es kann zunehmen und abnehmen. Menschliches Kapital ist ein zusammengesetztes Konzept, das aus vier – konzeptuell zu unterscheiden – 'Teilkapitalen' (physisches Kapital, soziales Kapital, capacitair Kapital, und mentales Kapital) besteht, die eng miteinander verbunden sind und die gegenseitig sich stärken oder schwächen. Das Modell visualisiert diese Rückkopplungen und hilft, den Zusammenhang zwischen den Teilkapitalen zu sehen.

Mit 'physischem Kapital' meinen wir die körperliche Gesundheit und Kraft, die jemand besitzen kann. Wie knapp oder reichlich jemand ist, fällt auch unter seine physische Kapital. 'Soziales Kapital' bezieht sich auf den Umfang und die Zugänglichkeit deines sozialen Netzwerks (wem du kennst). 'Capacitair Kapital' besteht aus dem Wissen und (beruflichen) Fähigkeiten, aus denen jemand schöpfen kann (was du weißt und kannst).

In diesem Buch geht es vor allem darum, das 'mentale Kapital'. Mentales Kapital bezieht sich auf die Sammlung von mentalen Vermögen, die jemand besitzt. Denk an starke Gewohnheiten, starke Überzeugungen oder optimistische Verhaltensmuster. Net als das menschliche Kapital ist mentales Kapital ein Begriff, der aus mehreren Begriffen besteht.

INKUIKEXEMPLAAR

3. De mentale staat van Nederland

Hoe staan we er als samenleving in mentaal opzicht voor? Om goed invulling te geven aan hoe mentale vooruitgang eruit kan zien, willen we hier eerst een beeld schetsen van de huidige situatie. De centrale vraag van dit hoofdstuk luidt daarom: welke trends zijn relevant voor het denken over mentale vooruitgang?

Op het eerste gezicht gaat er veel goed. Heel goed zelfs. Nederland behoort tot de gelukkigste landen van de wereld. Nederlanders hebben relatief veel vertrouwen in elkaar, in instituties en in de overheid. De sociale betrokkenheid is groot en gedegen. Vrijwilligerswerk en burgerinitiatieven floreren. We hebben relatief veel geld, veel vrijheid, veel vrije tijd en een ongekennde toegang tot informatie. We besteden steeds meer aandacht aan gezond leven en aan sport. Begrippen als mentale veerkracht, leefstijl en preventie zijn in opkomst.

Maar we zouden niet zijn begonnen met de Denktank Mentale Vooruitgang, als we niet sterk het gevoel hadden dat dit land in mentaal opzicht beter *kán*. En beter *moet*. Want we zien vele trends die nuchter beschouwd zorgelijk zijn.

Mentale problemen zijn meer dan een individuele kwestie. We zullen mentaal geen vooruitgang boeken als we mentale problemen blijven zien als individuele problemen. Een 'mentale crisis' is een collectieve zaak.

Daarom focussen we in deze analyse op trends die de mentale kracht of mentale zwakte bepalen van 'collectieven', oftewel, van onze organisaties én van onze samenleving als geheel. Dan hebben we het over alle vier de G's uit de Ijsberg van de Mentale Vermogens: Gedrag, Gedachtengoed, Gewoonte en Gelegenheid.

Wat we hier willen beschrijven is de aard van de gedragspatronen die horen bij onze cultuur en economie, de kwaliteit van onze sociale relaties en de rol die ideologieën spelen in ons land. We zullen dit doen door te focussen op de vijf aandachtsgebieden van de Mentale Schijf van Vijf: emotie, betrokkenheid, relaties, betekenis en prestaties.

Op basis van de literatuur en met de hulp van de specialisten van SCP, TNO, kennisinstituut Trimbos en patiëntenorganisatie MIND hebben we een grote hoeveelheid trends verzameld. Die hebben we voor dit boek ingedikt totdat alleen de meest relevante trends overbleven.

Wat is het beeld dat we zien? We kwamen aan de hand onze Mentale Schijf van Vijf tot vijf hoofdlijnen:

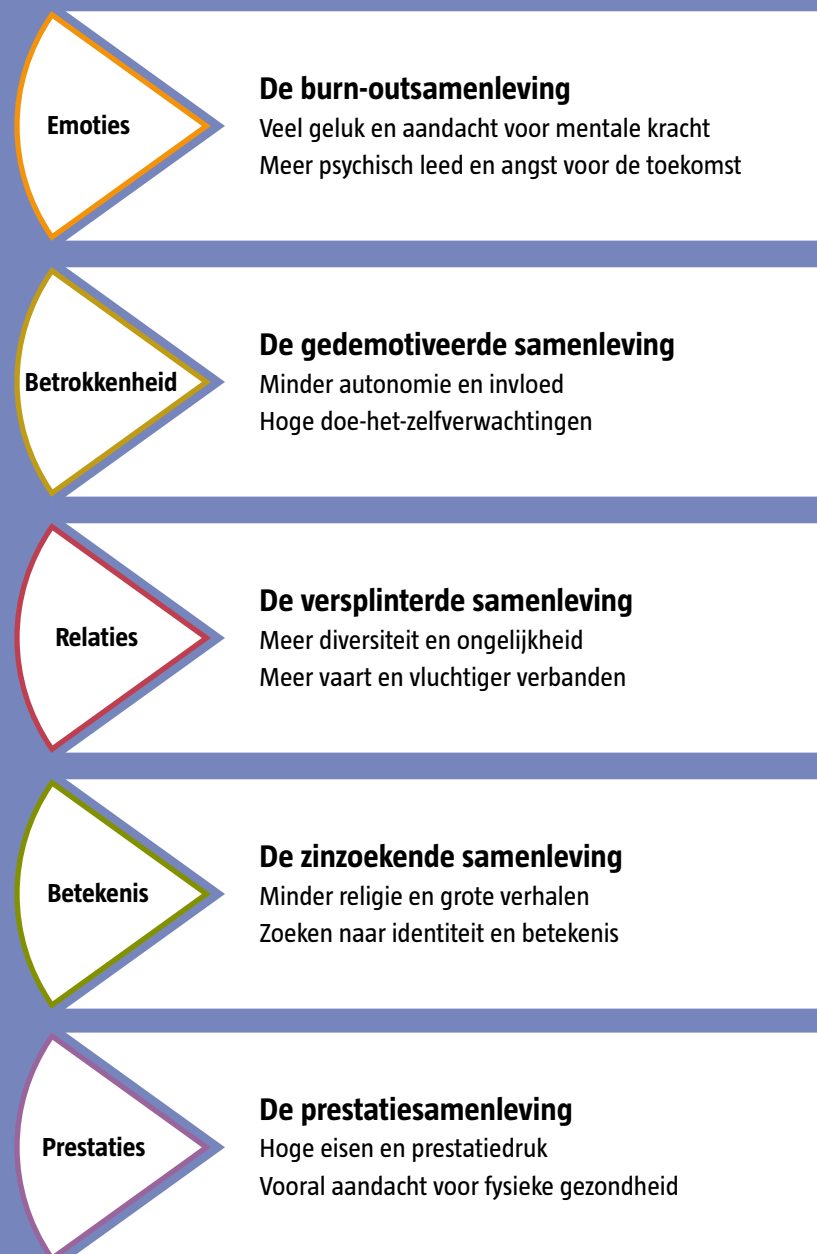
- de burn-outsamenleving,
- de gedemotiveerde samenleving,
- de versplinterde samenleving,
- de zinzoekende samenleving en
- de prestatiesamenleving.

Zie afbeelding 3.1 op de volgende pagina.

We zullen deze vijf hoofdlijnen in dit hoofdstuk toelichten. Dit overigens in het besef dat we hier weer zaken uiteenrafelen die in werkelijkheid hecht met elkaar zijn verbonden. De aard van onze sociale relaties, onze gedragspatronen en culturele gewoonten, onze ideeën over het goede leven, onze politieke, economische en filosofische idealen en ons psychisch welbevinden vormen met elkaar de mentale stand van ons land. In wat we dromen, denken, delen en doen toont én vormt zich onze mentale kracht.

Welke vijf hoofdlijnen typeren de mentale staat van Nederland?

INKIJKEXEMPLAAR

Afbeelding 3.1
De vijf hoofdlijnen

4. De mentale kracht van organisaties

Wat zijn doelen van mentale vooruitgang op organisatorisch niveau? Hoe ziet een organisatie eruit die streeft naar mentale vooruitgang? En welke acties helpen om de mentale kracht van een organisatie te vergroten?

De moderne mens is een organisatiedier. Organisaties zijn van groot belang voor ons welbevinden, of het nu de voetbalclub is, de buurtvereniging of de organisatie waarin je werkt. Organisaties zijn een gestructureerde manier om samen leuke dingen te doen, samen te werken en te hobbyen, relaties op te bouwen en te onderhouden, en betekenisvol samen zijn mogelijk te maken.

De ene organisatie heeft meer mentale kracht dan de andere. Loop bijvoorbeeld eens binnen bij twee scholen in dezelfde wijk waarvan de ene als 'zwak' en de andere als 'excellent' staat aangemerkt. Het verschil is vrijwel altijd direct waarneembaar. De sfeer is anders. Leerkrachten en leerlingen gaan anders met elkaar om. Mensen hebben andere ideeën over wat wel en niet gepast is en hebben andere gewoonten.

In dit hoofdstuk kijken we hoe we de mentale kracht van organisaties kunnen vergroten. De doelen die we formuleren zijn van belang voor alle organisaties die naar mentale vooruitgang streven. In principe kan elke organisatie werk maken van

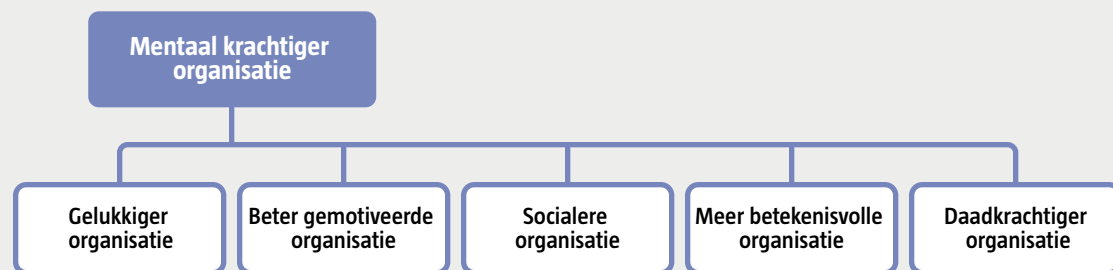
haar mentale kracht. Dat is goed voor de mensen die bij die organisatie betrokken zijn én goed voor de mentale kracht van de samenleving.

Veel van de voorbeelden die we geven hebben betrekking op arbeidsorganisaties. Dat is logisch. Werkgevers hebben er direct belang bij dat hun mensen mentaal krachtig zijn. Het gros van de psychologische interventies en sociale innovaties, gericht op zaken als vitaliteit, duurzame inzetbaarheid en geluk wordt het eerst uitgetest in de arbeidsorganisatie.

'Meer werkplezier en motivatie, minder ziekteverzuim en betere prestaties liggen overal binnen handbereik.'

Hier telt wat de mentale kracht van een organisatie daadwerkelijk vergroot. Dit geldt voor kantoorwerk, maar net zo goed voor organisaties die fysiek presteren, zoals de logistiek of de bouw. Het geldt voor ziekenhuizen, gemeentelijke organisaties en voor het onderwijs. Meer werkplezier en motivatie, minder ziekteverzuim en betere prestaties liggen overal binnen handbereik, zoals we zullen zien.

Wat zijn de subdoelen van mentale vooruitgang op organisatieniveau?

Afbeelding 4.1
Doelenladder organisatie

Mentaal Verantwoord Ondernemen

In dit hoofdstuk geven we een overzicht van de doelen die organisaties zich kunnen stellen om hun mentale kracht te vergroten. Het is als het ware een eerste werkboek voor wat we Mentaal Verantwoord Ondernemen zullen noemen. We beginnen met de algemene doelen die we hebben geformuleerd voor een mentaal krachtiger organisatie. Vervolgens kijken we, een stapje lager op onze Doelenladder, naar elk van de vijf aandachtsgebieden van de Mentale Schijf van Vijf. We willen een gelukkiger, meer betrokken, socialer, meer betekenisvolle en daadkrachtiger organisatie.

Om deze vijf doelen te bereiken hebben we voor elk aandachtsgebied specifieke subdoelen geformuleerd. Wil een organisatie socialer worden? Dan horen daar bijvoorbeeld duidelijke omgangsvormen bij, maar ook plaatsen waar je kunt samenkomen.

De kaarten met subdoelen hebben we geordend aan de hand van de vier G's van de IJsberg van de Mentale Vermogens. Het gaat bij het denken over het vergroten van de mentale kracht van een organisatie dus steeds om:

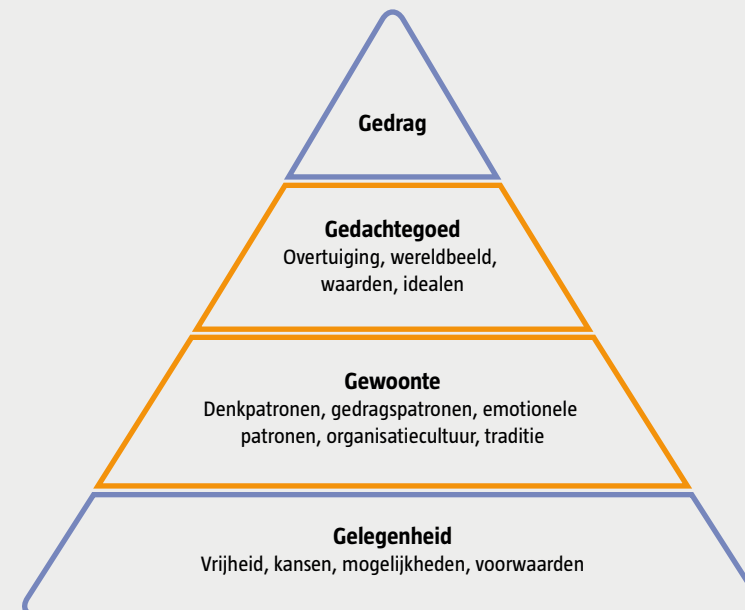
1. Gedrag (bewuste en waarneembare handelingen);
2. Gedachtegoed (kennis, wereldbeeld, missie, waarden);
3. Gewoonte (denk- en gedragspatronen, rituelen, traditie);
4. Gelegenheid (vrijheid, praktische kansen en mogelijkheden).

De subdoelen binnen deze ordening hebben we voor de sociale niveaus organisatie en samenleven nu grotendeels op dezelfde wijze geformuleerd. Naast deze subdoelen kent elk sociaal niveau ook specifieke

subdoelen. Op de Doelenkaarten hebben we deze steeds *cursief* gedrukt. We zullen bij het bespreken van deze subdoelen steeds een inkijkje geven in de acties die organisaties concreet kunnen ondernemen om de doelen stapje voor stapje dichterbij te brengen. Dit zijn steeds niet meer dan voorbeelden. Welke subdoelen een organisatie aandacht wil geven en welke acties daarbij passen, is afhankelijk van de organisatie en de mensen die er werken. De subdoelen en acties in dit hoofdstuk zijn dus bedoeld als inspiratiebron: om te laten zien hoe mentaal floreren werkt, hoe

gemakkelijk en aanstekelijk het kan zijn. Zo willen we organisaties verbeeldingskracht geven waar het gaat om mentale kracht, zodat zij zelf de daad bij het woord kunnen voegen.

Welke elementen zijn bepalend voor de mentale vermogens van groepen?

Afbeelding 4.2
IJsberg van de Mentale Vermogens op groepsniveau (de vier G's)

INKIJKEXEMPLAAR

'Welke subdoelen wil de organisatie aandacht geven en welke acties daarbij passen, is afhankelijk van de organisatie en de mensen die er werken.'

5. De mentale kracht van de samenleving

Hoe ziet een samenleving eruit die streeft naar mentale vooruitgang? Hoe vergroten we de mentale kracht van Nederland? Hoe bouwen we een maatschappij waarin mensen mentaal tot bloei kunnen komen? Welke immateriële doelen moeten we ons dan stellen? En welke denkrichtingen voor beleid passen daarbij?

In dit hoofdstuk gaan we deze vragen beantwoorden, op vrijwel dezelfde manier als we dit hebben gedaan voor organisaties in hoofdstuk 4. We beginnen met de algemene doelen die horen bij het streven naar een mentaal krachtiger samenleving. Vervolgens kijken we specifiek naar elk van de vijf aandachtsgebieden van de Mentale Schijf van Vijf. We willen een gelukkiger, meer betrokken, socialer, meer betekenisvolle en daadkrachtiger samenleving. Met behulp van de Doelenladder zullen we bij elk van deze vijf doelen subdoelen formuleren.

De kaarten met subdoelen hebben we, net als in het vorige hoofdstuk, geordend aan de hand van de vier G's van de IJsbberg van de Mentale Vermogens. Ook bij het denken over het vergroten van de mentale kracht van de samenleving als geheel gaat het steeds om Gedrag, Gedachtegoed, Gewoonte en Gelegenheid. De subdoelen hebben we zoveel mogelijk op dezelfde wijze geformuleerd als in het vorig hoofdstuk.

Waar de subdoelen op het niveau van de samenleving afwijken van het niveau van de organisatie hebben we de subdoelen weer cursief gedrukt.

De acties die zouden kunnen bijdragen aan het bereiken van de gestelde doelen hebben op maatschappelijk niveau de vorm van ideeën voor mogelijk beleid. Met de voorstellen die we hier doen pretenderen we niet volledig te zijn, of de best mogelijke beleidsopties op tafel te leggen. We willen hier vooral laten zien hoeveel er beleidsmatig mogelijk is, met het oog op het vergroten van de mentale kracht van de samenleving. En we willen denkrichtingen laten zien waarin beleid kan worden ontwikkeld.

Om direct het verband te leggen tussen doel en beleid halen we in de toelichtende tekst bij de doelenkaarten telkens de bijbehorende suggesties voor beleid aan. Aan het eind van dit hoofdstuk geven we een overzicht van de belangrijkste denkrichtingen. Dit overzicht kan de basis vormen van het Nationaal Actieprogramma Mentale Vooruitgang waarvoor we pleiten.

De voorstellen die we doen voor het vergroten van de mentale kracht van de samenleving betreffen, logischerwijs, de hele samenleving. Voor de actoren is het alle hens aan dek. Iedereen is nodig. Alle overheden, alle organisaties, alle bedrijven, alle gezinnen en alle personen uit wie de samenleving bestaat.

In veel van onze voorstellen speelt de overheid een rol. Terecht. De mentale kracht van de samenleving is van groot publiek belang. In de trendanalyse van hoofdstuk 3 hebben we gezien dat er genoeg redenen zijn om in te grijpen. Niets doen is geen optie, tenminste niet als we willen voorkomen dat onze samenleving echt in een mentale crisis belandt. Belangrijker nog dan deze motivatie is het besef dat er op mentaal terrein een wereld valt te winnen.

De taak van de overheid

De mentale vooruitgang van de samenleving is een verantwoordelijkheid en een taak van de overheid, net zoals de materiële, economische vooruitgang dat is.

‘De mentale kracht van de samenleving is van groot publiek belang.’

Overheidsoptreden is gerechtvaardigd als de maatschappelijke baten ervan hoger zijn dan de maatschappelijke kosten. Economisch gezien is het corrigeren van marktfalen de belangrijkste taak van de overheid.¹ Aanneمة hierbij is dat markten in principe de efficiëntste verdeling van middelen opleveren. Doen ze dat niet, bijvoorbeeld als de milieuschade van een economische activiteit (een negatief extern neveneffect) niet in de prijs zit inbegrepen, dan kan de overheid bijsturen, bijvoorbeeld door een nationale vliegbelasting.

Welke taak heeft de overheid als het gaat om mentale vooruitgang? Bij deze vraag moeten we kort stilstaan. Het is namelijk interessant te constateren dat de rol van de overheid niet dezelfde blijft als naast het najagen van economische groei, ook mentale vooruitgang doel van beleid wordt. Omdat de doelen die horen bij mentale vooruitgang anders zijn, komt er voor de overheid een rol bij, een rol die de afgelopen decennia steeds minder aandacht heeft gekregen.

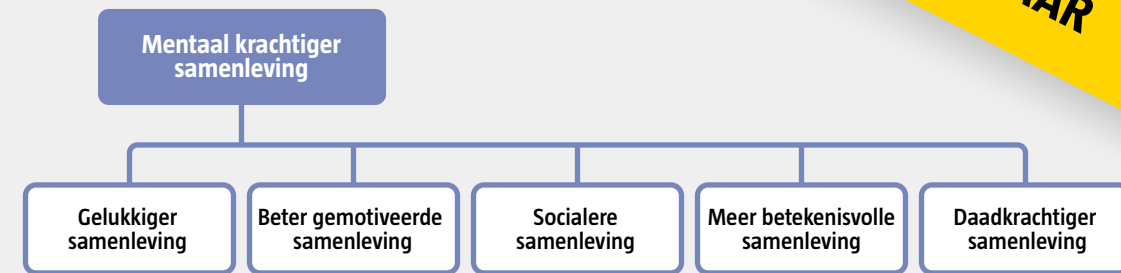
Marktmeester

De rol van de overheid als marktmeester verandert niet als we naast economische vooruitgang ook mentale vooruitgang nastreven. Wel zullen door de focus op mentale welvaart andere negatieve externe effecten in het oog springen. Denk bijvoorbeeld aan de gevolgen voor de sociale kwaliteit in een dorp als een bank daar een filiaal verruult voor een pinautomaat. Of denk aan de schade die socialemediabedrijven berokkenen aan de kwaliteit van ons concentratievermogen en aan onze motivatie.²

Bij de rechtvaardiging van overheidsingrijpen blijft gelden dat de kosten van het marktfalen helder in kaart moeten worden gebracht, en dat actie alleen is geboden als er maatregelen kunnen worden gevonden met hogere baten dan de kosten van het marktfalen.

Het streven naar mentale vooruitgang helpt daarnaast het overheidsoptreden beter te waarderen, omdat het de schijnwerper zet op onbedoelde mentale effecten van overheidsbeleid. De mentale effecten

Wat zijn de subdoelen van mentale vooruitgang op maatschappelijk niveau?

Afbeelding 5.1
Doelenladder samenleving

van de Toeslagenaffaire liggen nog vers in het geheugen.³ Maar denk ook aan de vele omissies van overheidsbeleid, de gemiste kansen en verkeerde keuzes, die we eerder niet zagen en die mentale effecten hebben, bijvoorbeeld het ontbreken van psychologielessen in het onderwijs.

Hoeder van publieke waarden

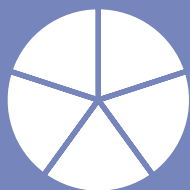
Een tweede effect van het omarmen van mentale vooruitgang als maatschappelijk doel is dat de overheid een wat uit het oog verloren rol weer moet oppakken. Dit is de rol van betekenisgever. De rol van hoeder van de publieke waarden. Niet alleen marktmeester, maar ook ‘burgemeester’.

Vanuit het streven naar mentale vooruitgang heeft de overheid de taak om te waken over zaken die niet vanzelfsprekend worden geproduceerd in het transactionele spel van de moderne markteconomie. Juist omdat het zaken zijn waarvan we vinden dat ze niet ‘te koop’ kunnen of mogen zijn. Geluk is niet te koop. Intrinsieke motivatie kun je

niet kopen. Betekenisvolle relaties kun je niet kopen. Dit geldt voor alle subdoelen die we in dit hoofdstuk bespreken.

Dat deze zaken niet te koop zijn, wil niet zeggen dat ze onbelangrijk zijn. Integendeel. Deze immateriële subdoelen hebben voor mensen directe, immateriële waarde. Voor de samenleving hebben ze dat ook. Niet alleen in immateriële zin overigens. In een samenleving met een hoge sociale kwaliteit en veel onderling vertrouwen (*high trust*) kan een economie soepeler en efficiënter draaien. We zien hier opnieuw hoezeer mentale vooruitgang en economische vooruitgang elkaar onderling versterken en samen de totale welvaart doen groeien.

Mentale vooruitgang en economische vooruitgang zijn dus in morele zin aanvullende én andersoortige doelen. Het vergroten van de mentale kracht hoort bij de nieuwe opdracht aan de overheid om het verdienvermogen van het land te verbeteren, zie het advies *Naar een lerende economie* van de WRR.⁴

Een mentaal krachtiger samenleving

Wat zijn de algemene doelen van mentale vooruitgang op maatschappelijk niveau? En welk beleid zou daarbij kunnen passen?

Werken aan mentale vooruitgang

‘Mijn eerste daad uit vrije wil zal zijn, *gelooven* in de vrije wil’, luidt een spannend paradoxaal citaat van de grondlegger van de Amerikaanse psychologie, William James.⁶ In dezelfde lijn kunnen we hier stellen dat de eerste daad in het streven naar mentale vooruitgang zal moeten zijn dat we als samenleving gaan *gelooven* in de mogelijkheid van mentale vooruitgang. En dat we het ons ook echt ten doel stellen.

Hoe je dit doet? Het begint met doelen onder woorden brengen. Dit kan op vele manieren, zoals we in dit hoofdstuk zullen zien. De algemene doelen die een samenleving zich kan stellen bij het streven naar mentale vooruitgang hebben we samengevat in afbeelding 5.1.

Werken aan mentale vooruitgang betekent dat de hele samenleving zich ten doel stelt om bewust en structureel te werken aan het vergroten van de eigen mentale kracht. Zo nam Nieuw-Zeeland in 2019 het mentaal welzijn van zijn burgers als centraal uitgangspunt voor besluitvorming.⁷

In Nederland helpt het om afspraken te maken. Naar voorbeeld van het Energieakkoord of het Preventieakkoord, lijkt het zinnig om met maatschappelijke partners

een Akkoord voor Mentale Vooruitgang te sluiten. Symbolische acties kunnen ook helpen, zoals het benoemen van een minister van Mentale Zaken.

Andere beleidsvoorstellen zijn meer praktisch van aard. De overheid kan samen met maatschappelijke organisaties een Nationaal Actieprogramma Mentale Vooruitgang in het leven roepen, waarin alle initiatieven gericht op het versterken van de mentale kracht een herkenbare plaats krijgen.

Verder is het nodig dat we het mentale groeivermogen op maatschappelijk niveau meetbaar maken. Mentale vooruitgang moet, als onderdeel van een nieuw begrip van brede welvaart, politiek en beleidsmatig zeker zoveel aandacht krijgen als het economisch groeivermogen.

Wat je jezelf expliciet ten doel stelt, krijgt aandacht. Wat aandacht krijgt, groeit. Zo simpel is het. Het is zaak dat mensen, gezinnen, organisaties, bedrijven en overheden zich voortdurend bewust zijn van de potentie die het streven naar mentale vooruitgang in zich draagt.

Vandaar ook een voorstel als de Mentale-Schijf-van-Vijftoets, op basis waarvan ambtenaren voortaan elk nieuw beleid vooraf beoordelen op de bijdrage het levert aan de mentale kracht van het land. Vandaar dat Mentaal Verantwoord Ondernemen centraal moet komen te staan in het organisatiebeleid van publieke, private en maatschappelijke organisaties. Vandaar dat we willen dat de overheid, als grootste inkoper van het land, Mentaal Verantwoord Inkopen onderdeel maakt van alle inkoop- en aanbestedingsprocedures.

Brede kennis

Op het gebied van mentale kracht valt nuttig werk te doen, niet het al in de trendanalyse: het ‘psychische alfabetisme’ tiert welig.⁸ En het valt te bestrijden. Doel is dat de samenleving brede kennis heeft van mentale kracht. Dat mensen naar de samenleving kijken vanuit een holistisch mensbeeld, waarin fysiek en mentaal een vanzelfsprekende eenheid vormen en waarin we niet meten met twee maten als het gaat om mentale en fysieke gezondheid.

‘Wat je jezelf expliciet ten doel stelt, krijgt aandacht. Wat aandacht krijgt, groeit.’

Psychologische voorlichting en educatie zijn nodig. Denk dan aan het Mentaal Voedingscentrum dat, naar analogie van het bestaande Voedingscentrum, burgers voorlicht over wat mentaal gezond leven is en wat niet. Een ander voorbeeld is de Mentale EHBO. De fysieke EHBO is algemeen bekend en goed geïntegreerd in het onderwijs en in de arbowetgeving. Tijdens de Mentale EHBO, een in Australië ontwikkelde methode die ook in Nederland wordt aangeboden (Mental Health First Aid MHFA), leren mensen omgaan met psychische klachten. De aanpak vergroot bij deelnemers de kennis over psychische gezondheid, vermindert stigma en maakt dat mensen beter weten wat ze moeten doen als iemand in psychische nood verkeert.⁹

INKIJKEXEMPLAAR

Denk bijvoorbeeld aan de familie van mensen met een burn-out, die graag wil weten hoe zij hen kan steunen.

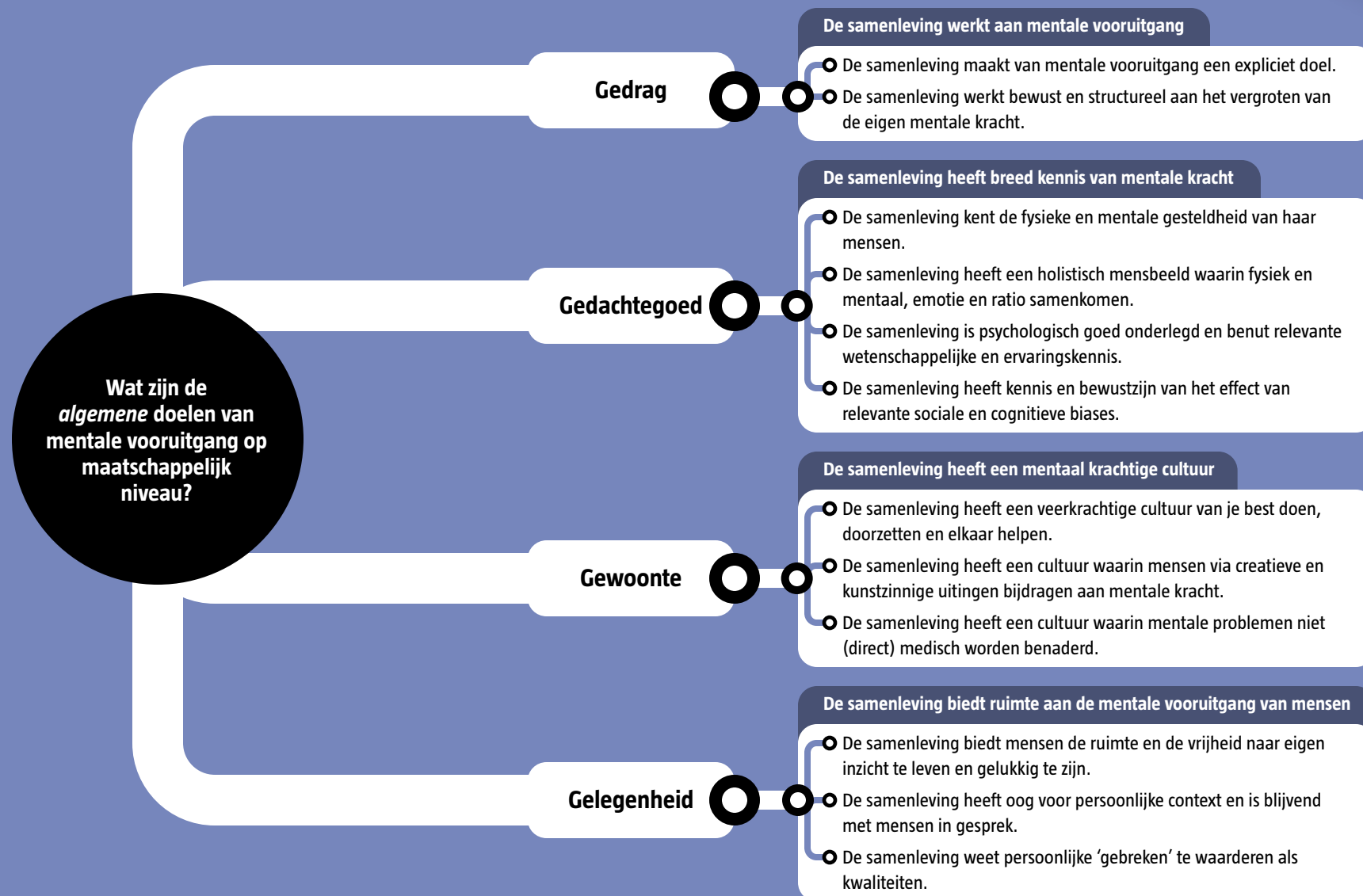
Een mentaal krachtige cultuur

Naast kennis en vaardigheden vergt mentale vooruitgang een cultuurverandering. Doel is te komen tot een veerkrachtige cultuur, waarin mensen hun best doen, doorzetten en elkaar helpen. Doel is ook dat we afkomen van de cultuur waarin we mentale problemen ten onrechte medicaliseren. Hiervoor is een breed programma nodig, gericht op zowel zorgaanbieders als potentiële zorgvragers. Een programma waarin het bestaan van psychische problemen zoveel mogelijk wordt geaccepteerd. Waarin we leren onderscheid te maken tussen psychopathologie en wat we 'levenspijn' kunnen noemen.

Levenspijn heeft vooral te maken met zaken die onvermijdelijk horen bij het leven, zoals verlies, rouw, afscheid en eenzaamheid. Mede doordat we deze problemen nu medicaliseren kunnen ggz en jeugdzorg de vraag naar psychologische hulpverlening niet meer aan. Ook moeten we de prikkels aanpakken die deze medicaliserende cultuur in stand houden, zoals een overheid die medische curatie wel, maar op mentale kracht en leefstijl gerichte preventie en amplitie (het versterken van het positief welbevinden) niet of nauwelijks vergoedt.¹⁰

Doel is ook het besef weer te laten indalen hoe belangrijk kunstzinnige en culturele uitingen zijn voor de mentale kracht van een samenleving. Kunst en cultuur kunnen de mentale kracht

Algemene doelenkaart een mentaal krachtiger samenleving

Afbeelding 5.1

INKIJKEXEMPLAAR

vergroten van mensen met psychosociale klachten.¹¹ Hoewel het effect van culturele interventies zich moeilijk hard laat aantonen met de huidige standaardmethodes van de wetenschap, is er veel evidentie dat kunst en cultuur bijdragen aan de mentale kracht van mensen.¹² Het gaat dan om het viëren en vergroten van vitaliteit en positieve emoties, om het inspireren en motiveren van mensen om zichzelf creatief te manifesteren, om het creëren van nieuwe betekenis en het verbinden van mensen tijdens betekenisvolle bijeenkomsten en om het samen bewonderen van prestaties.

Ruimte voor mentale vooruitgang

Misschien wel het belangrijkste algemene doel is dat de samenleving ruimte biedt aan de mentale vooruitgang van mensen, gezinnen en organisaties: ruimte en vrijheid om naar eigen inzicht te leven en gelukkig te zijn. *Life, Liberty and the pursuit of Happiness*, is niet voor niets een van de bekendste frasen uit de Amerikaanse Onafhankelijkheidsverklaring.¹³

Het gaat hier om het vermogen om als samenleving oog te houden voor de persoonlijke context van mensen. Doel is af te stappen van het idee dat psychologische problemen alleen maar gebreken of stoornissen zouden zijn, die 'gefixt' moeten worden. Als samenleving willen we het vermogen ontwikkelen om te zien wat mensen wél kunnen, zodat we die kracht kunnen waarderen en benutten.

Een belangrijke gedachtlijn hierbij, we hadden het er al over in hoofdstuk 1, is het Ecosysteem Mentale Kracht (EMK).

Dit concept behelst het opzetten van een gedegen infrastructuur voor mentale publieke gezondheidszorg. Het EMK bestaat uit een fijnmazig netwerk van kleinschalige publieke voorzieningen gericht op mentale kracht. Het EMK focust op versterking én op preventie.

'Het ecosysteem verbindt mensen die willen werken aan hun mentale kracht.'

Het zijn plekken zoals er in ons land al velen van bestaan: lotgenotencontactpunten, herstelacademies of ondersteuningscentra.¹⁴ Hier kan iedereen binnenlopen. Er werken mensen die aandacht kunnen schenken aan de sociale en psychologische problemen van hulpzoekenden.

Het EMK is lokaal én digitaal, betoogt hoogleraar psychiatrie Jim van Os in een artikel.¹⁵ Het ecosysteem verbindt mensen die willen werken aan hun mentale kracht, met digitale gemeenschappen van ervaringsdeskundigen, biedt een landelijke kennisinfrastructuur waarin professionele kennis beschikbaar is.

Het EMK is publieke gezondheidszorg in de breedst mogelijke zin van het woord. Het is een publiek georganiseerde bron van mentale kracht die draait op een landelijke infrastructuur met structurele, betrouwbare bekostiging.

Welke twintig beleidsrichtingen kunnen de basis vormen voor het Nationaal Actieprogramma Mentale Vooruitgang?

1. De overheid sluit met sociale partners, patiënten-organisaties, zorgaanbieders, gemeenten en verzekeraars een **Akkoord voor Mentale Vooruitgang**.
2. Kenniscentra bundelen hun krachten en vormen samen een **Mentaal Voedingscentrum**, dat burgers voorlicht over mentaal gezond leven.
3. De overheid introduceert naast de verplichte doen-vermogen-toets ook een **Mentale-Schijf-van-Vijftoets** voor beleid.
4. De overheid bouwt met patiëntenorganisaties, zorgaanbieders, gemeenten, verzekeraars en maatschappelijke partners een fijnmazig **Ecosysteem Mentale Kracht (EMK)**.
5. Overheid, onderwijs en bedrijfsleven integreren de **Mentale EHBO** in het onderwijs en in de arbowetgeving.
6. Bedrijven, organisaties en instellingen omarmen **Mentaal Verantwoord Ondernemen** als essentieel onderdeel van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen.
7. Overheden maken **Mentaal Verantwoord Inkopen** onderdeel van inkoop- en aanbestedingsprocedures.
8. De overheid start een programma tegen de ongewenste **medicalisering** van psychosociale problemen.
9. De overheid start een programma om de **mentale kracht** op maatschappelijk niveau meetbaar te maken en op te nemen in de definitie van Brede Welvaart.
10. Overheid en onderwijs maken **psychologie, levensvaardigheden en mindfulness** expliciet onderdeel van de kern- en tussendoelen.
11. Voor bedrijven en overheden in Nederland is **empathische, stresssensitieve dienstverlening** de norm.
12. Overheid, onderwijs en bedrijfsleven maken het bevorderen van autonomie en **groeicultuur** tot uitgangspunt voor beleid.
13. De overheid institutionaliseert structureel **burgerfora** waarin burgers periodiek meepraten over de koers van het land.
14. De overheid stelt het creëren van **fysieke ontmoetingsplaatsen** verplicht bij elke vorm van gebiedsontwikkeling.
15. De overheid maakt met sociale partners werk van de **duurzame kwaliteit van arbeidsrelaties**.
16. De overheid benadrukt expliciet de **betekenis van burgerschap**, publieke dienstverlening, collectiviteit en de democratische rechtsorde.
17. De overheid bekostigt in elke gemeente **cultuur- en debatcentra** en maakt publieke musea gratis toegankelijk.
18. De overheid staat in woord en daad voor een sterke, **reflectieve cultuur** van wetenschap en onafhankelijke media.
19. De samenleving maakt bewust werk van het waarderen van **prosociale prestaties**, zoals burgerzorg en vrijwilligerswerk (erewerk).
20. De regering benoemt een **minister van Mentale Zaken**, verantwoordelijk voor dit Nationaal Actieprogramma Mentale Vooruitgang.

Hoe nu verder?

Het is nog lang geen 2050. Maar als we in de buurt willen komen van het toekomstbeeld dat we in hoofdstuk 1 hebben geschetst, is er werk aan de winkel.

De kracht van het idee

Het eerste wat nu moet gebeuren is het verspreiden van het gedachtegoed dat we in dit boek hebben opgetekend. Mentale Vooruitgang is een idee. Een idee dat uitgaat van de kracht van ideeën, van de kracht van maatschappelijke normvorming. De mentale kracht van onze samenleving zal alleen toenemen als we dit idee massaal omarmen.

Daarom hebben de leden van de Denktank Mentale Vooruitgang zich allemaal voorgenomen de inhoud van dit boek zoveel mogelijk te verspreiden. We willen de mentale kracht van Nederland vergroten, schreven we al in de inleiding van dit boek.

We hadden daar duidelijke doelen bij

- We willen het belang van mentale vooruitgang op maatschappelijk niveau onder de aandacht brengen.
- We willen af van het idee dat mentaal 'disfunctioneren' uitsluitend een individuele aangelegenheid of een persoonlijke tekortkoming zou zijn.
- We willen dat wetenschappelijke mensenkennis beter wordt benut bij het inrichten van onze organisaties en onze samenleving.

- We willen dat 'wat tussen de oren zit' zoveel mogelijk demystificeren, demedicaliseren en normaliseren, én we willen meer oog voor mentale diversiteit en kwetsbaarheid.
- We willen dat mentale gezondheid maatschappelijk net zo belangrijk wordt als fysieke gezondheid.
- We willen dat mentale kracht zeker zo belangrijk wordt als fysieke kracht.
- We willen met mentale vooruitgang de samenleving een nieuw, betekenisvol doel bieden.
- We willen dat er een einde komt van de stigmatisering van mensen met psychische stoornissen.

We weten nu beter dan toen we aan dit project begonnen dat de keuze voor mentale vooruitgang niet zonder consequenties is. Modernisering met mensenkennis en mededogen betekent dat we als samenleving onze doelen fundamenteel moeten herzien. Door mentale vooruitgang als doel te stellen, en hier gericht wetenschappelijk onderbouwd beleid voor te gaan maken, verandert de rol van de overheid.

De keuze voor mentale vooruitgang betekent dat ook organisaties anders zullen werken. Het streven naar een organisatie die gelukkiger, gemotiveerder, socialer, betekenisvoller en daadkrachtiger is, verandert de manier waarop we samen leven, werken en spelen.

Wat is de Denktank Mentale Vooruitgang?

De Denktank Mentale Vooruitgang is een groep gemotiveerde deskundigen en bestuurders die in november 2019 de krachten heeft gebundeld met als doel de mentale vooruitgang van Nederland op de kaart te zetten.

Als denktank willen we laten zien wat mentale vooruitgang is en wat de mentale kracht van mensen, gezinnen, bedrijven en maatschappij vergroot. Nu de materiële vooruitgang ons land niet meer ten volle weet te motiveren, wil de denktank laten zien dat Mentale Vooruitgang kan fungeren als een aantrekkelijk en voor eeuwig nastrevenswaardig nieuw doel.

Wie zijn de denktankleden?

De denktank bestaat uit AON, CZ, Dimence, de Nederlandse ggz, Emergis, Erasmus Universiteit, FNO Geestkracht, Health~Holland, Human Total Care, Humanistisch Verbond, Institute for Positive Health, Koplopers in de Zorg, Lister, MIND, NIP, RVS, SCP, TNO, Trimbos, Triodos Bank, UMC Utrecht, en Zilveren Kruis. De Denktank is een initiatief van Joep Verbugt van GGzE en Kees Kraaijeveld van De Argumentenfabriek.

Wat is de rol van de denktankleden?

De leden van de denktank hebben het maken van dit boek mogelijk gemaakt, zowel financieel als inhoudelijk. Zij zijn gezamenlijk opdrachtgever van uitvoerend partner De Argumentenfabriek.

Wat is de rol van De Argumentenfabriek?

De Argumentenfabriek is het denkbedrijf voor heldere argumentatie, strategie en rekenwerk. De fabriek is de producent en uitgever van het boek. De teksten in dit boek zijn geschreven door Kees Kraaijeveld, Simone Halink en Joep Verbugt. De auteurs zijn verantwoordelijk voor de juistheid, de onafhankelijkheid en de helderheid van de informatie. Voor vragen, aanvullingen en verbeteringsuggesties kan eenieder bij ons terecht.

Meer weten over de denktank?

www.mentalevooruitgang.nl

INKIJKEXEMPLAAR

De mentale vooruitgang begint hier

Hoe kan dit land mentaal nog beter? Hoe kan de mentale vooruitgang van Nederland eruitzien? Wat zullen ze zien als ze straks in 2050 terugkijken op onze tijd?

In dit boek verkennen we nieuwe richtingen van denken en doen om mentaal krachtiger te worden. Met behulp van de Mentale Schijf van Vijf beschrijven we hoe we onze organisaties en onze samenleving mentaal sterker kunnen maken: gelukkiger, beter gemotiveerd, socialer, betekenisvoller én daadkrachtiger.

Dit boek is nuttig voor iedereen die is geïnteresseerd in het versterken van zijn eigen mentale kracht en die van anderen. Het biedt een inspirerend nieuw doel voor onze welvarende samenleving. Mentale vooruitgang is het streven naar verdere vooruitgang, mét mensenkennis en mededogen. Dit boek is een begin.

www.mentalevooruitgang.nl

INKIJKEXEMPLAAR

9 789493 004140

mentenFabriek